

Андрій Фліссак
перший заступник голови
Тернопільської облдержадміністрації,
кандидат економічних наук, професор, заслужений економіст України

ІННОВАЦІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ В КООРДИНАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Andriy Flissak

INNOVATIVE ELEMENTS IN ACTIVITY COORDINATION OF ECONOMICAL PROCESSES IMPROVING ON THE REGIONAL LEVEL

Говорячи про тіньовий сектор економіки, необхідно, насамперед, чітко уявляти його сутність і способи оцінки даного явища. Найбільш повно і чітко тіньова економіка характеризується як економічна діяльність суб'єктів господарювання, котра не враховується, не контролюється і не оподатковується державою та спрямована на отримання доходів шляхом порушення чинного законодавства.

У зв'язку із зазначеним, на сучасному етапі існує гостра необхідність відповідного аналізу, яка обумовлена тим, що тіньовий сектор серйозно впливає на всі соціально-економічні процеси, і цей вплив потребує врахування при прийнятті відповідних управлінських рішень

Проблема тіньового сектора економіки і детінізації економічних процесів – це загальнодержавна проблема, однак загальнодержавні результати формуються на місцевому та регіональному рівнях, хоча переважна більшість чинників, що ведуть до цього, навпаки, започатковується, насамперед, на рівні законодавства та нормативного регулювання соціально-економічних процесів.

На даний час існують різні методики та різні показники оцінки тіньового сектора економіки, є свої методики в Держкомстаті України, у Міністерстві економіки та в Національному банку України, у Міжнародному Валютному Фонді. Проте всі вони свідчать, що тіньова економіка – це незареєстрована економічна діяльність, яка утворюється:

по-перше, на статистичній основі: – внаслідок ігнорування обов'язків звітувати про свою діяльність перед фінансовими та статистичними органами;

по-друге, на економічній основі: внаслідок ухилення роботодавців від реєстрації з метою уникнення сплати податків і зниження даних з метою зменшення сплати податків.

по-третє, на основі незаконного виробництва: зокрема виробництво товарів і надання послуг, збут та розповсюдження яких заборонено законом,

а також при відсутності дозволу на здійснення певного виду виробничої діяльності чи надання послуг;

по-четверте, на основі прихованого виробництва, складовими якого є легальні види діяльності, але приховані з різних причин від державних органів контролю: з метою уникнення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів, а також недотримання певних норм, зокрема, рівня мінімальної зарплати, тривалості робочого часу, правил техніки безпеки.

Щодо впливу наслідків тінізації для офіційного сектору економіки, то, як свідчить господарська практика, їх налічується декілька:

1. Втрата податкових надходжень до бюджету, як на державному, так на регіональному та місцевому рівнях.
2. Ускладнення виконання фінансових зобов'язань держави на всіх рівнях – від загальнодержавного до місцевого.
3. Недієвість управлінських рішень.
4. Скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів, а також зменшення інтересу потенційних інвесторів, оскільки чим більший рівень тінізації, тим менші зацікавленість і привабливість для інвесторів.
5. Зростання криміналізації суспільства через збільшені кількості економічних злочинів.

Це основні, але далеко не всі негативні наслідки тінізації економічних та соціальних процесів для держави, для громадян, для права, для моралі.

Аналіз показників соціально-економічного розвитку області та практика діяльності тимчасових та постійних комісій, створених при обласній державній адміністрації, дозволяють зробити висновок про наявність в області значного сегменту тіньової економіки.

Так, контролюючими та правоохоронними службами області протягом минулих років постійно виявлялись факти:

- реалізації на споживчому ринку області контрабандної та контрафактної продукції;
- безліцензійної торгівлі підакцизними товарами;
- реалізації в торговій мережі товарів без наявності сертифікатів походження, неналежної якості;
- незаконної експлуатації родовищ корисних копалин;
- виплати заробітної плати в розмірах, менших від державних соціальних гарантій.

Практично кожною перевіркою діяльності суб'єктів господарювання на місцях встановлювались факти нерегламентованої зайнятості.

Про наявність тіньового сектора економіки свідчить також порівняльний аналіз обсягів виробництва продуктів харчування та раціональних норм їх споживання населенням. А визначення обсягів незареєстрованої економічної діяльності за методом «витрати населення – роздрібна торгівля» та аналіз обігу грошової готівки свідчать про значне перевищення витрат населенням готівки над отриманими ними доходами та суттєві обсяги купівлі товарів у тіньовому секторі.

Необхідно звернути увагу, що головні прояви тінізації економіки на регіональному рівні проявляються в наступних видах та секторах діяльності:

- у виведенні коштів з-під оподаткування;
- в будівельно-монтажному комплексі та на ринку нерухомості;
- в агропромисловому комплексі, в тому числі в системі земельних відносин;
- на споживчому ринку;
- у сфері зовнішньоекономічної діяльності,
- у фінансовому секторі, передусім через приховування прибутку та за рахунок багаторічної «збиткової» роботи;
- у бюджетні сфері.

Вивчення проблеми та аналіз ситуації показали, що до основних інструментів, за допомогою яких продовжується виведення коштів від оподаткування, слід віднести:

- мінімізацію податкових зобов'язань через неналежне оформлення трудових відносин, зокрема: виплату заробітної плати «у конвертах», ведення подвійної бухгалтерії, використання праці найманих працівників без належного оформлення відповідно до вимог чинного законодавства;
- приховування реальних валових доходів суб'єктами господарювання;
- створення і використання транзитних підприємств та суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності («сірі», «чорні», «буферні» фірми), організація «конвертаційних» центрів;
- незаконне відшкодування податку на додану вартість (ПДВ), у тому числі через застосування схем реалізації продукції на зовнішні і внутрішні ринки за ціною нижче собівартості або фіктивне підприємництво;
- нелегальне виробництво та незаконний обіг підакцизних товарів;
- здійснення безтоварних зовнішньоекономічних операцій, які мають на меті незаконне відшкодування або мінімізацію зобов'язань по ПДВ і легалізацію отриманих коштів, а у випадках з підакцизними товарами – ухилення від сплати акцизного збору; експорт за завищеними або заниженими цінами, псевдоекспорт та псевдоімпорт;
- зловживання монопольним (домінуючим) становищем цінового характеру, насамперед, на ринках житлово-комунального господарства, агропромислового комплексу, в освіті, медицині, у сфері платних послуг державних органів, зокрема, у землевпорядкуванні;
- оплата за ненадані послуги або оплата послуг за завищеними цінами (наприклад, маркетингові дослідження, комісійні, страхові виплати,

лізингові, орендні платежі тощо), що завищує валові витрати підприємств, зменшуючи базу оподаткування;

- функціонування значної кількості самовільно відкритих або неорганізованих ринків (наслідок: ухилення від сплати ринкового збору);
- декларування роздрібного товарообороту через фізичних осіб-підприємців, що суттєво зменшує базу оподаткування;
- здача в оренду виробничих потужностей юридичними особами фізичним особам з одночасним припиненням основних видів статутної діяльності або ліквідація юридичних осіб з одночасною реєстрацією фізичних;
- фіктивне банкрутство підприємств та неефективна діяльність арбітражних керуючих;
- реалізація юридичними особами в торгову мережу виробленої продукції через ланцюг посередників – фізичних осіб;
- незаконне ввезення на митну територію України та реалізація через торгову мережу контрабандної продукції, що знижує цінову конкурентоспроможність продукції легкої, харчової промисловості;
- реалізація в торговій мережі товарів без наявності сертифікатів походження, неналежної якості;
- незаконна експлуатація родовищ корисних копалин;
- неефективний контроль за приватизацією об'єктів комунальної власності та наданням їх в оренду, порушення земельного законодавства;
- експлуатація виробничих об'єктів, офіційно не введених в експлуатацію;
- порушення ліцензійних умов ведення грального бізнесу;
- використання кредитно-заставних, вексельних схем, відкриття в різних банках кількох розрахункових рахунків і проведення через них розрахунково-грошових операцій без відображення в бухгалтерському обліку.

Здійснений аналіз тіншового сектору в сферах економічної діяльності на регіональному дає підстави зазначити, що головними місцевими чинниками тінзації та її наслідків є наступні:

1. Недоліки регуляторного механізму і правового забезпечення підприємницької діяльності.
2. Поширення прихованої зайнятості.
3. Корупційні дії в бюджетній сфері.
4. Неефективний контроль за перетвореннями власності (приватизація, оренда комунального і державного майна тощо).
5. Недостатня координація діяльності та недостатньо ефективна робота органів державного нагляду та контролю за підприємницькою діяльністю.

Розуміючи, по-перше, що тіншовий сектор постійно поширює зв'язки з

легальним сектором економіки, конкурує з ним та витісняє його з багатьох сфер господарювання, і по-друге, що головна роль у детінізації економіки належить центральним органам законодавчої і виконавчої влади, ми, в той же час вважаємо надзвичайно важливим втілення реальних заходів щодо мінімізації негативного впливу тіньової економіки та максимального виведення її з тіні в на регіональному рівні.

У першу чергу, необхідне чітке розуміння проблеми та ефективна координація дій всіх владних виконавчих структур, від яких залежить наведення порядку. Крім того, необхідним є вироблення комплексу заходів, спрямованих на подолання такого негативного явища.

Особливе значення має вироблення чітких критеріїв оцінки рівня тінізації на регіональному рівні.